

اشاره

این مقاله به ضرورت توجه به کارکردهای زبان فارسی برای کودکان پیش دبستانی پرداخته است. آموزش غیرمستقیم این کارکردها نه تنها برای کودکان مناطق دوزبانه ضرورت دارد، بلکه توجه به آن در فعالیتهای کلیه کودکان پیش دبستانی می تواند موجب استغنائی زبان مادری شود. در این مقاله نقش و جایگاه کارکردهای زبانی در محتوای زبان آموزی برجسته شده و ضمن ارائه انواع آن ها برای برخی کارکردها مثال هایی آمده است.

کلیدواژه ها: کارکردهای زبانی، زبان آموزی، پیش دبستان، مناطق دوزبانه، کارکردهای ارتباطی، محتوا

کارکردهای زبانی از عناصر سازنده در محتوای زبان آموزی هستند که در جایگاه خود حائز اهمیت اند. آموزش کارکردهای مختلف زبان نه تنها شیوه ای مناسب برای آموزش زبان دوم و زبان خارجی است بلکه توجه به آن در زبان مادری نیز باعث توسعه و غنائی آن می شود. استفاده بجا از این کارکردها موجب می شود فرد در ارتباطات میان فردی در زندگی روزمره اقبال بیشتری داشته باشد.

کارکردها مجموعه ای از کنش ها و رفتارهای زبانی هستند که انتظار می رود فرد بتواند از آن ها در موقعیتهای واقعی ارتباط استفاده کند؛ زیرا برای فرد فرصتی فراهم می آورند که عناصر مختلف زبان از قبیل واژه ها و ساختارهای زبانی را در موقعیتهای گوناگون زندگی به کار گیرد.

کارکردهای رایج در زبان فارسی را می توان در رده مهارتهای زندگی به حساب آورد. در مهارتهای زندگی نحوه کنترل هیجانات، ابراز وجود، ارتقای اعتماد به نفس، همکاری با دیگران، دوست شدن و حفظ دوستی ها، بیان واضح و روشن نظر خود و احترام به نظر دیگران، صمیمی شدن با اشخاص، و بسیاری موارد دیگر به مخاطب یاد داده می شود تا هم توانایی هدایت و کنترل خود را پیدا کند و هم در انجام رفتار سازگارانه و همزیستانه با دیگران توانمند شود. به همین ترتیب، کارکردهای زبان کودک را برای تعامل سازنده و مفید با دیگران در مراودات اجتماعی آماده می سازد و به او یاد می دهد از ساختارهای زبانی متناسب با مخاطب و مکان و موقعیتی که در آن قرار دارد استفاده کند تا بر این اساس

آموزش کارکردهای زبان برای آموزش زبان دوم

فریده عصاره

تفهمیم و تفاهم بهتری انجام دهد و روابط نزدیک‌تر و صمیمی‌تری با افراد مقابل خود برقرار سازد.

علاوه بر این، در استفاده از کارکردها کودک می‌آموزد به کسی که موفقیتی کسب کرده است چگونه تبریک بگوید تا شریک شدنش را در شادی و خوشحالی او اعلام کند، در جشن تولدش در برابر هدیه‌هایی که از دوستان و آشنایان دریافت می‌کند چه واکنش‌هایی از خود نشان دهد، چگونه از آن‌ها قدردانی کند و علاقه خود را به آن هدیه‌ها اعلام کند. بدین ترتیب، هدیه دهنده از شرکت در چنین جشنی احساس رضایت می‌کند و همین‌طور کودک درمی‌یابد در برابر تشکر و تقدیری که از وی می‌شود، چه پاسخی بدهد. (مثلاً، «خواهش می‌کنم، قابلی ندارد.» استفاده از کارکردهای زبانی همچنین به کودک می‌آموزد که وقتی خطایی از او سر می‌زند، چه جمله‌ها و عباراتی را برای معذرت‌خواهی به کار برد؛ مثلاً «من از کاری که کرده‌ام، پشیمونم. من رو ببخش. سعی می‌کنم که دیگه تکرار نشه.» یا به‌هنگام خرید از چه ساختارهایی استفاده کند؛ مثلاً، «قیمت این کالا چنده؟ چقدر گرونه! ارزون‌تر نمی‌دی؟» یا وقتی نشانی منزل کسی را می‌خواهد بپرسد، چه سؤالی را بیان کند و در برابر توضیح طرف مقابل، به‌منظور گرفتن اطلاعات بیشتر، چه سؤال‌های دیگری را طرح کند یا وقتی از وی دعوتی به‌عمل می‌آید چگونه آن را بپذیرد یا رد کند. وقتی به‌جایی وارد می‌شود یا به کسی می‌رسد چگونه سلام و احوالپرسی کند یا چطور خود و دیگری را معرفی نماید. هنگام حرف‌زدن با افراد خودمانی از جمله‌های غیررسمی و با افراد غریب از جمله‌های کمی رسمی استفاده کند. با همسالان و بزرگ‌ترها چه برخوردی داشته باشد. برای بیان، نظر و احساس خود درباره یک شیء یا شخص و رویداد چه بگوید؛ مثلاً، «من از این خوشم میاد، اینو دوست ندارم. حتی دلم نمی‌خواد نگاهش کنم. چقدر قشنگه! این قدر این غذا خوشمزه است که می‌خوام انگشتم رو هم با اون بخورم. چه میوه‌های خوشمزه‌ای! هوا چه خوبه!» یا برای بیان آرزوهایش: «ای کاش من هم اینو داشتم.»

شماری از کارکردهای زبان فارسی

تعدادی از عناوین کارکردهای رایج در زبان فارسی عبارت‌اند از:

در آموزش کارکردها یا رخدادهایی که کودک در طول زندگی روزانه پیوسته با آن‌ها مواجه است، چند نکته را باید رعایت کرد.

نکات قابل توجه در انتخاب کارکردها در محتوا

۱. برای هر یک از کارکردها و رخداد‌های روزمره زندگی (که در بالا نام برده شد) ده‌ها جمله وجود دارد که همانند فرمول هستند و با دانستن آن‌ها می‌توانیم با دیگران ارتباطی بهتر و عمیق‌تر برقرار کنیم. مسلم است در هنگام انتخاب این جمله‌ها باید به مخاطب، یعنی کودک، توجه کرد. بدیهی است زبان کودکان بسیار ساده‌تر از زبان بزرگسالان است. هنگام بیان جملات مربوط به کارکردها، آن‌هایی انتخاب شود که متناسب با سن و نیازهای کودکان است. ضرورتی ندارد که یک کودک شش یا هفت‌ساله جملات پرطمطراق بزرگسالان را بیاموزد؛ زیرا او در روند رشد خود تا به بزرگسالی برسد، این‌گونه جمله‌ها را یاد خواهد گرفت.

۲. لازم است در هنگام ادای جملات و گفت‌وگوهای احتمالی مرتبط با آن کارکرد، علاوه بر توجه به مخاطب بافت و موقعیت مربوط به فعالیت نیز در نظر گرفته شود. برای

۱. سلام و احوالپرسی

۲. خداحافظی کردن

۳. خوشامدگویی

۴. تشکر کردن

۵. تبریک گفتن

۶. تسلیت گفتن

۷. تشویق کردن

۸. موافقت کردن

۹. مخالفت کردن

۱۰. ابراز علاقه/ یا عدم علاقه

۱۱. آرزو کردن/ دعا کردن

۱۲. دعوت کردن (پذیرفتن/رد کردن)

۱۳. آدرس پرسیدن/ آدرس دادن

۱۴. تقاضا کردن (درخواست کردن)

۱۵. نظر دادن/ نظر گرفتن

۱۶. قول دادن/ قول گرفتن

۱۷. قرار گذاشتن

۱۸. ابراز احساسات (شادی، غم، تعجب، ترس و...)

۱۹. شکایت کردن

۲۰. معرفی خود/ دوستان/ خویشاوندان

۲۱. توصیف: اشیا/ اشخاص/ رویدادها/ محیط اطراف

مثال، وقتی یکی از دوستان خیلی صمیمی خود را می بینیم و می خواهیم با او سلام و احوالپرسی کنیم می گوییم: «سلام، چطوری؟ خوبی؟» یا «سلام، چه خبر؟ این طرفا؟» اما در مقابل کسی که رابطه ای چندان صمیمی با او نداریم و از لحاظ اجتماعی از ما بالاتر است، دیگر از این گونه جملات استفاده نمی کنیم. مثلاً می گوییم: «سلام، خوب هستید؟ وقت شما به خیر. مشتاق دیدار شما هستیم.» اما هرگز به دوست صمیمی خود نمی گوییم: «مشتاق دیدار شما هستیم.» بلکه برای ابراز دل تنگی خود از جمله «ستاره سهیل شدی!» یا «کم پیدایی!» استفاده می کنیم و یا هرگز به کسی که از ما بزرگ تر یا در مقامی بالاتر است، نمی گوییم: «چه خبر». این جمله بیشتر بین افرادی ردوبدل می شود که از لحاظ شأن و منزلت اجتماعی و سن و سال در یک مرتبه باشند.

در اینجا مثال دیگری در رابطه با کارکرد تقاضا یا درخواست کردن را - که یکی از رخدادهای تکراری در زندگی روزمره ماست - به سه شکل می آوریم.

درخواست برای جابه جا شدن فرد

اینجا جای منه = درخواست غیر مستقیم برای جابه جا شدن فردی که سر جای کودک نشسته است. (درخواست کودک از دوست خود)

برو اونور = درخواست مستقیم (درخواست کودک از دوست خود)

می شه بری اونور بشینی = درخواست مؤدبانه (درخواست از یک بزرگ تر).

۳. مهم ترین نکته قابل توجه در آموزش به کودکان این است که آنان باید از طریق محتوا و فعالیتها در معرض کارکردها قرار گیرند.

کارکردهای

زبان نیز کودک را برای تعامل

سازنده و مفید با دیگران در مراودات اجتماعی آماده می سازد و به او یاد می دهد از ساختارهای زبانی متناسب با مخاطب و مکان و موقعیتی که در آن قرار دارد استفاده کند تا بر این اساس تفهیم و تفاهم بهتری انجام دهد و روابط نزدیک تر و صمیمی تری با افراد مقابل خود برقرار سازد

بهترین محمل فعالیت مکالمه، داستان، نمایش و بازی است. آموزش مستقیم آنها اصلاً مورد نظر نیست.

۴. باید توجه داشت که در هر واحد یادگیری فقط به گنجاندن کارکردهای محدود اکتفا شود. در هر فعالیت تمرکز بر یک کارکرد کافی است. برای مثال، در یک فعالیت فقط به آموزش کارکرد سلام و احوالپرسی پردازیم و در فعالیت بعدی کارکرد معذرت خواهی را در نظر بگیریم و همین طور تا به آخر. با ازدحام چند کارکرد در یک فعالیت هیچ کدام از کارکردها به خوبی مورد توجه قرار نمی گیرند. چرا که معرفی یک کارکرد به صورت همه جانبه و در حد کودک (دست کم با توجه به نکات برجسته آن) مفیدتر خواهد بود تا ارائه چند کارکرد متفاوت به صورت مختصر و جزئی.

۵. برای توسعه و تعمیق کارکردها در ذهن کودکان می توانید از آن ها علاوه بر فعالیت اصلی، در پیش فعالیتها و به ویژه پس فعالیتها نیز استفاده کنید. در فعالیت های بعدی نیز می توانید آن ها را تکرار کنید.

۶. نکته قابل توجه دیگر: ممکن است فعالیتی که در نظر گرفته اید قابلیت پذیرش یکی از کارکردها را نداشته باشد. بنابراین، اصرار بر گنجاندن آن کارکرد در فعالیت، می تواند از کیفیت محتوا بکاهد.

پی نوشت

1. functions of language

منابع

- عصاره، فریده؛ تبیین برنامه درسی زبان آموزی کودکان پیش دبستانی در مناطق دوزبانه، انتشارات مدرسه، ۱۳۹۱.
- عصاره، فریده، بافته، مونا؛ زبان آموزی کودکان پیش دبستانی در مناطق دوزبانه، انتشارات مدرسه، ۱۳۹۱.

عکس: اعظم لاریجانی